

ТЕОРІЯ І МЕТОДОЛОГІЯ

УДК 37.013:376

Галина Воробель,
кандидат педагогічних наук,
директор
khmznvz@ukr.net

Halyna Vorobel,
Candidate of Pedagogical Sciences, director

Хмельницька спеціальна загальноосвітня школа №33, Хмельницький,
Україна
вул. Завадського 8/1, м. Хмельницький, 29013, Україна

Khmelnytskyi special comprehensive school 33, Khmelnytskyi, Ukraine
st. Zavadskoho 8/1, Khmelnytskyi, 29013, Ukraine

ДОСВІД НАВЧАННЯ ДІТЕЙ З ПОРУШЕННЯМИ СЛУХУ В НІМЕЧЧИНІ ТА УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

EXPERIENCE OF EDUCATION OF HEARING IMPAIRED CHILDREN IN GERMANY AND UKRAINE UNDER THE CONDITIONS OF MARITAL STATE

Анотація. За оцінками Всесвітньої федерації глухих, до червня 2022 року понад 5000 людей з порушеннями слуху виїхали з країни, значна кількість дітей тимчасово змінили місце проживання та переїхали з родинами до відносно безпечних регіонів України. Багато вчителів від початку війни поєднують педагогічну роботу з волонтерською діяльністю тощо. Отже, варто враховувати особливості організації навчання дітей з порушеннями слуху в умовах воєнного стану. Метою статті є ознайомлення з особливостями навчання дітей та молоді з порушеннями слуху в Німеччині;

ознайомлення з організацією діяльності німецьких різнорівневих закладів освіти; висвітлення нагальних проблем навчання осіб з порушеннями слуху в умовах воєнного стану в Україні, можливостей використання кращого педагогічного досвіду німецьких педагогів у роботі вітчизняних закладів освіти, де навчаються особи з порушеннями слуху. Методи дослідження: аналіз психологічної, педагогічної літератури з проблеми дослідження; аналіз нормативно-правових документів; метод вивчення та узагальнення практичного досвіду роботи закладів освіти для дітей з порушеннями слуху в Німеччині (в межах робочої поїздки до Мюнхена, Німеччина, липень 2023 року); презентація досвіду роботи Хмельницької спеціальної загальноосвітньої школи №33 в умовах війни. Окреслено важливі питання навчання дітей з порушеннями слуху в Україні, виклики, що постали через війну, що потрібно враховувати при організації навчання в умовах воєнного стану та які позитивні моменти з міжнародного досвіду доцільно застосовувати у національній системі освіти.

***Ключові слова:** діти з порушеннями слуху, заклади освіти для дітей з порушеннями слуху, освітні послуги для дітей з порушеннями слуху, досвід освіти у Німеччині.*

Abstract. According to estimates by the World Federation of the Deaf, by June 2022, more than 5,000 people with hearing impairments have left the country, a significant number of children have temporarily changed their place of residence and moved with their families to relatively safe regions of Ukraine. Since the beginning of the war, many teachers have combined teaching work with volunteer work, etc. Therefore, it is worth taking into account the peculiarities of the organization of education of children with hearing impairments in the conditions of martial law. The purpose of the article is to familiarize with the peculiarities of education of children and youth with hearing impairment in Germany; familiarization with the organization of activities of German educational institutions of different levels; coverage of urgent problems of education of

persons with hearing impairments in the conditions of martial law in Ukraine, possibilities of using the best pedagogical experience of German teachers in the work of domestic educational institutions where persons with hearing impairments study. Research methods: analysis of psychological and pedagogical literature on the research problem; analysis of regulatory documents; the method of studying and summarizing the practical experience of educational institutions for children with hearing impairment in Germany (within the working trip to Munich, Germany, July 2023); presentation of work experience of Khmelnytskyi special comprehensive school No. 33 in wartime conditions. The important issues of teaching children with hearing impairments in Ukraine, the challenges that have arisen due to the war, what needs to be taken into account when organizing education under martial law, and what positive points from international experience should be applied in the national education system are outlined.

***Key words:** children with hearing impairments, educational institutions for children with hearing impairments, educational services for children with hearing impairments, educational experience in Germany.*

Актуальність дослідження. У зв'язку з продовженням на території України дії правового режиму воєнного стану, введеного указом Президента України від 24 лютого 2022 року №64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні», затвердженим Законом України 24 лютого 2022 року №2102-IX, організація освітнього процесу для дітей з особливими освітніми потребами у спеціальних закладах загальної середньої освіти у 2023/2024 навчальному році здійснюється з урахуванням безпекової ситуації в кожному конкретному закладі освіти і залежить від багатьох факторів (створення безпечних умов для перебування в закладі

освіти учнів, педагогів та працівників школи, зокрема наявності безпечного укриття).

Внесено зміни стосовно діяльності спеціальних закладів освіти на період війни: нововведення дають можливість забезпечити доступ до освітніх послуг дітям з порушенням слуху, які вимушені були змінити місце проживання.

Зокрема, для дітей, які були вимушені змінити місце навчання та/або проживання в межах України або перебувають за кордоном, створено умови для продовження навчання в закладах загальної середньої освіти України. Так, відповідно до Наказу Міністерства освіти і науки України від 28 березня 2022 року №274 «Про деякі питання організації здобуття загальної середньої освіти та освітнього процесу в умовах воєнного стану в Україні» органам управління у сфері освіти місцевих органів виконавчої влади та органам місцевого самоврядування, у підпорядкуванні яких перебувають заклади загальної середньої освіти, доручено забезпечити та організувати зарахування здобувачів загальної середньої освіти, які вимушені були змінити місце навчання та/або проживання (перебування) і проживають (перебувають) в Україні чи за її межами, до закладів освіти і здобуття загальної середньої освіти за будь-якою формою, що може забезпечити заклад освіти та яка є найбільш безпечною для них.

Наказом Міністерства освіти і науки України від 15 травня 2023 року №563 затверджено Методичні рекомендації щодо окремих питань здобуття освіти в закладах загальної середньої освіти в умовах воєнного стану в Україні. Рекомендаціями

запропоновано чотири моделі здобуття освіти дітьми, які внаслідок повномасштабного вторгнення російської федерації вимушено опинилися за межами України, зокрема:

1) навчатись тільки в закладі освіти країни перебування учня за очною формою;

2) поєднувати навчання в закладі освіти країни перебування за очною формою та в закладі загальної середньої освіти України, зокрема в Державному ліцеї «Міжнародна українська школа», за однією із форм навчання, передбачених законодавством (дистанційною, сімейною (домашньою), екстернатною);

3) навчатись у закладах/класах, які організовано в країнах перебування за ініціативою громадських організацій українців за сприяння органів управління освіти цих країн та місцевої влади, і які надають освітні послуги у співпраці з Державним ліцеєм «Міжнародна українська школа» відповідно до укладеного договору;

4) якщо це не суперечить законодавству країни перебування, навчатись тільки в закладі освіти України, зокрема в Державному ліцеї «Міжнародна українська школа», за однією із форм навчання, передбачених законодавством (дистанційною, сімейною (домашньою), екстернатною).

Запропоновані варіанти, передусім, сприяють оптимізації організації освітнього процесу та зменшенню навантаження на дітей, які поєднують навчання в школі країни перебування і в закладі освіти України.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Важливе значення мають праці українських учених, присвячені різним аспектам психоемоційної підтримки дітей та молоді з особливими освітніми потребами в умовах кризових ситуацій, що представлено у працях із спеціальної педагогіки та психології (В. Засенко, О. Вовченко, Е. Данілавічюте, С. Кульбіда, С. Литовченко, А. Обухівська, Л. Прохоренко, О. Таранченко, О. Чеботарьова та ін.).

Метою статті є ознайомлення з особливостями навчання дітей та молоді з порушеннями слуху в Німеччині; ознайомлення з організацією діяльності німецьких різнорівневих закладів освіти; висвітлення нагальних проблем навчання осіб з порушеннями слуху в умовах воєнного стану в Україні, можливостей використання кращого педагогічного досвіду німецьких педагогів у роботі вітчизняних закладів освіти, де навчаються особи з порушеннями слуху.

Методи дослідження: аналіз психологічної, педагогічної літератури з проблеми дослідження; аналіз нормативно-правових документів [1-6]; метод вивчення та узагальнення практичного досвіду роботи закладів освіти для дітей з порушеннями слуху в Німеччині (в межах робочої поїздки до Мюнхена, Німеччина, липень 2023 року); презентація досвіду облаштування безпечного освітнього простору у Хмельницькій спеціальній загальноосвітній школі №33 в умовах війни (2022-2023 рр.).

Результати дослідження. В умовах воєнного стану важливо забезпечити права дітей, зокрема з особливими освітніми

потребами, на безперервне здобуття освіти незалежно від місця їх перебування, а також надання психолого-педагогічних та корекційно-розвиткових послуг.

Війна в Україні внесла багато змін в організацію освіти дітей з порушеннями слуху. Частина дітей з батьками, вчителів вимушено перебувають за кордоном. Учні навчаються у місцевих школах, вчителі працюють в місцевих закладах освіти, ближче знайомляться з міжнародним досвідом роботи, вивчають, порівнюють, щоб потім впроваджувати європейські стандарти та успішні практичні напрацювання в спеціальну освіту дітей з порушеннями слуху в Україні.

Метою візиту автора статті до Мюнхена (липень 2023 року) було ознайомлення з особливостями навчання дітей та молоді з порушеннями слуху в Німеччині, організацією діяльності німецьких різнорівневих закладів освіти, умовами навчання українських дітей, які тимчасово вимушено перебувають та навчаються за кордоном. У межах робочої поїздки автор мала можливість відвідати заклади освіти, обговорити важливі питання з німецькими педагогами та батьками дітей.

Представимо перелік освітніх установ та послуг, які можуть отримати діти з порушеннями слуху різного віку та їхні батьки:

Дитячий садок. Заняття у садочку проводяться з 8.00 до 11.30, програму складає вихователь, помічника вихователя у групі немає, кількість дітей – до 8. Далі працює група продовженого дня (ці послуги вже платні для батьків), їжу діти приносять з собою (бутерброди, фрукти). До садочка приймають дітей з трьох

років, особлива увага надається формуванню «самостійності» (навички самообслуговування);

Центр підготовки до школи (SVE). Послуги розраховані для дітей віком від трьох до шести років з особливими освітніми потребами, зокрема з порушеннями слуху. Важливі особливості: індивідуальний супровід та підготовка до відвідування «звичайної» школи або центру розвитку слуху (спеціальний заклад).

Школа. Школа має таку структуру: 1-4 класи – молодша школа, 5-10 класи – старша школа, далі – професійна підготовка (ПТУ, тут працюють вчителі та соціальні працівники). Корекційної роботи (окремих корекційно-розвиткових занять) у школі немає, логопедичні послуги надає окрема установа (можна перевірити слух, працює логопедичний кабінет, в якому проводяться заняття з дітьми). Завдання школи – озброєння учнів знаннями та розвиток комунікації. Діти вивчають історію, географію своєї країни, математику, фізику, хімію («без формул та задач» – практична спрямованість навчання). Більшість уроків проводиться в ігровій формі. Велика увага у навчанні приділяється вивченню юридичних правил/законів, фінансових питань, розвитку навичок комунікації, роботи в команді. Підготовка майбутніх вчителів до роботи у школі: після університету студенти проходять 2 роки педагогічної інтернатури (практика у школі), і вже потім влаштовуються на роботу після здачі державного іспиту. Наприклад, Musenbergschule: включає початкову та середню школу; у школі навчається близько 280

учнів; діють індивідуальні плани, а також значна увага приділяється аудіюванню, навчанню мови та розвитку мовлення; після закінчення закладу здобувачам освіти видаються атестати загальної середньої школи. У Мюнхені є гімназія для дітей з порушенням слуху (діти, які навчаються у школі і мають хороші досягнення з предметів, переводяться до гімназії, а учнів гімназії, які мають низькі оцінки, переводять до школи).

Педагогічно-аудіологічний консультаційний центр (РАВ): консультативний супровід для батьків та безкоштовні тести для дітей та молоді з встановленим порушенням слуху або підозрою на порушення. Також центр відповідає за мобільні служби «підтримки слуху» (служби супроводу), які опікуються дітьми в звичайних школах і дитячих садках.

Лікувально-просвітницький центр денного перебування (НРТ): центр продовженого дня для дітей з шести до дванадцяти років, в якому діти виконують домашнє завдання за підтримки фахівців (педагог корекційного виховання, сурдопедагог, логопед тощо).

Інтернат: діти, які мешкають за більш як 30 км від Мюнхена, мають можливість ночувати в інтернаті. В закладі створено комфортні умови – кожна дитина має окрему кімнату.

Мюнхенський центр професійної підготовки (ВВВ): заклад освіти, де діти з порушенням слуху або мовлення можуть продовжити навчання після школи та здобути професію. Фактично це заклад професійно-технічної освіти, тут навчаються після 10 класу, навчання триває 2 роки. Учні здобувають

професію, Центр також пропонує підтримку у подальшому працевлаштуванні після завершення навчання. У Центрі готують за широким переліком спеціальностей: тесля, слюсар, технік-мехатронік автомобіля (мехатроніка – галузь науки і техніки, заснована на синергетичному об'єднанні вузлів точної механіки з електронними, електротехнічними і комп'ютерними компонентами), технік-мехатронік двоколісного транспорту, маляр. За бажання учнів працювати з машинами пропонується професія промислового механіка, оператора розкрійних верстатів або машиніста. Якщо учень/учениця прагне пройти стажування в медіа-секторі, є можливість ознайомитися з професіями медіа-дизайнера, друкаря або палітурника (медіа-технолог обробки друку). Є й багато інших професій, наприклад, фахівець з домашнього господарства, офісний службовець, садівник тощо.

У Мюнхенському центрі професійного навчання можна пройти стажування, професійну підготовку або рік професійної підготовки в навчальних компаніях чи у професійній школі. З інформаційного буклету Центру: «Окрім здобуття повної середньої освіти, ми пропонуємо навчання робітників багатьох професій (спеціальне навчання для людей з обмеженими можливостями)».

За інформацією колег-педагогів, інклюзивного навчання дітей з порушеннями слуху, на відміну від України, у Баварії немає, кожна земля у Німеччині самостійно приймає рішення щодо організації освіти дітей з порушенням слуху.

З детальною інформацією про досвід навчання українських дітей з порушеннями слуху в Німеччині, яку було представлено в межах круглого столу «Досвід навчання дітей з порушеннями слуху в Німеччині» (організатори – Відділ освіти дітей з порушеннями слуху та Хмельницька спеціальна школа №33), можна ознайомитися на сайті Інституту спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України (включено фото та відеоматеріали) <https://ispukr.org.ua/?p=10576> [7].

Зокрема, автор презентувала результати зустрічей з українськими переселенцями, німецькими колегами, членами Товариства глухих, представила досвід навчання дітей з порушеннями слуху в Німеччині, ознайомила з палітрою послуг, які можуть отримати діти та їхні батьки, проблемами, що постають перед українськими дітьми, які вимушено навчаються у німецьких садках та школах, здобувають професію за кордоном.

У межах круглого столу обговорили й важливі питання навчання дітей в Україні, виклики, що постали через війну, що потрібно враховувати при організації навчання в умовах воєнного стану та які позитивні моменти з міжнародного досвіду доцільно застосовувати у вітчизняній системі освіти.

Важливою була інформація про зустріч на базі Товариства глухих Мюнхена, де автор розповіла про роботу Хмельницької спеціальної школи №33 в умовах війни, поєднання навчання та волонтерської діяльності. Адже на базі школи від початку війни і донині діє волонтерський штаб з допомоги людям з порушеннями слуху (очолює штаб Г. Воробель, яка є глухою особою,

кандидатом педагогічних наук, Заслуженим працівником освіти України, директором Хмельницької спеціальної школи №33 та військовозобов'язаною, пройшла військову підготовку медичного працівника).

Йшлося про ту підтримку, яку надає штаб глухим українцям з різних міст (продукти, необхідні речі), а також про організацію волонтерської допомоги ЗСУ медикаментами, запасними частинами для автівок швидкої допомоги тощо.

Наразі німецькі колеги висловили бажання долучитися до волонтерської роботи в Україні. Було зібрано благодійну допомогу для облаштування підвального приміщення школи як укриття.

Представимо досвід Хмельницької спеціальної загальноосвітньої школи №33 з облаштування комфортного укриття, яке може використовуватися як освітній простір для дітей з порушеннями слуху.

Хмельницьку спеціальну загальноосвітню школу №33 засновано 16 жовтня 1999 року. У школі створено належні умови для навчання дітей з порушеннями слуху: обладнані класні кабінети, кабінети для корекційних занять, спортивна зала, актова зала, кабінет психолога, методичний кабінет, укриття. Мови навчання – українська словесна, українська жестова. Час перебування дитини в закладі з 8.00 до 18.00. Школа надає послуги: індивідуальні заняття з розвитку слуху та мовлення; безкоштовне забезпечення підручниками; безкоштовне дворазове харчування; позакласні заняття, виконання домашніх завдань з

вихователем; медична допомога; послуги перекладача жестової мови; кількість дітей – 8-10 у класі; супровід дітей при вступі до закладів вищої освіти. Заклад освіти має угоду про співпрацю з Інститутом спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України, є активним учасником проведення спільної експериментальної роботи. Більш детально з роботою школи можна ознайомитися на сайті: <https://sites.google.com/view/kmschool33> та офіційній сторінці у Facebook <https://www.facebook.com/profile.php?id=100057690278381&sk=about>.

На початку літа 2023 року було започатковано всеукраїнський благодійний проєкт «Допоможемо разом» спільно з «Freedom Space», в межах якого передбачено будівництво, ремонт та облаштування понад 30 сучасних безпечних укриттів у закладах освіти України (за фінансової підтримки міжнародної компанії «Freedom Holding Corp»). До проєкту залучено два заклади Хмельницького – Хмельницьку спеціальну загальноосвітню школу №33 та Навчально-виховне об'єднання №5 імені Сергія Єфремова. У жовтні 2023 року ремонтні роботи у спеціальній школі було завершено (укриття обладнано всім необхідним, у разі тривоги діти спускаються не в холодні технічні підвали, а комфортні теплі аудиторії з облаштованою вентиляційною системою та автономним освітленням і, як зізнаються вчителі, іноді просять проводити уроки саме в укритті, а не звичних класах – «раніше діти розповідали, наскільки сильно

переживали повітряні тривоги, наскільки емоційно важко для них це було, тому ми робимо все, щоб вони навчалися у відносно психологічно комфортному та безпечному просторі», «учні приходять в укриття не лише для того, щоб перечекати небезпеку, а й щоб провести своє дозвілля»). Незважаючи на важкий час, педагоги школи намагаються проводити якомога більше позитивних заходів, аби жодна дитина не впадала у відчай від щоденного оголошення тривоги та перебування в укритті.

Важливо, що обладнання укриття у школі здійснено виключно із залученням фінансової підтримки іноземних партнерів на умовах грантової програми. Наявність комфортного укриття дозволяє не переривати навчальний процес під час повітряної тривоги, адже завдяки світлим аудиторіям зі зручними меблями та проектором проведення занять може продовжуватися. Після перемоги укриття стане додатковим освітнім простором, у якому діти зможуть розвиватися, творити та проводити час із задоволенням.

Досвід роботи з обладнання шкільного укриття та організації освіти дітей з порушеннями слуху представлено в межах ІХ Міжнародного конгресу зі спеціальної педагогіки і психології «Освіта осіб з особливими освітніми потребами в умовах миру і війни», який відбувся 25-26 жовтня 2023 року за організації Інституту спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України (Секція І. «Ресурсні можливості закладів освіти у забезпеченні комунікативного середовища для здобувачів з порушеннями слуху: тенденції, особливості,

проблеми», доповідь «Забезпечення уроків УЖМ в умовах укриття») <https://ispukr.org.ua/?p=10736>.

Висновки та перспективи подальших досліджень.

Співпраця з німецькими колегами та нашими педагогами за кордоном продовжиться. Досвід Німеччини потрібно враховувати при організації освіти дітей з порушеннями слуху в Україні, застосовувати деякі позитивні моменти в нашій спеціальній освіті.

Міністерство освіти і науки затвердило типову освітню програму, яка передбачає вивчення предметів українознавчого компонента для дітей, які перебувають за кордоном і навчаються в місцевих школах. Актуальним постає питання особливостей організації такого навчання для дітей з ООП, зокрема учнів спеціальних шкіл.

ЛІТЕРАТУРА

1. Лист Міністерства освіти і науки України №1/10258-22 від 06.09.2022 «Про організацію освітнього процесу дітей з особливими освітніми потребами у 2022/2023 навчальному році». Режим доступу: <https://mon.gov.ua/storage/app/uploads/public/631/b2d/1e2/631b2d1e2e6de127999170.pdf>
2. Постанова Кабінету Міністрів України №979 від 30 серпня 2022 року «Про внесення змін до постанов Кабінету Міністрів України з питань діяльності спеціальних закладів загальної середньої освіти». Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/979-2022-%D0%BF#n2>
3. Наказ Міністерства освіти і науки України №274 від 28 березня 2022 року «Про деякі питання організації здобуття загальної середньої освіти та освітнього процесу в умовах воєнного стану в Україні». Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-deyaki-pitannya-organizaciyi-zdobuttya-zagalnoyi-serednoyi-osviti-ta-osvitnogo-procesu-v-umovah-voyennogo-stanu-v-ukrayini>

4. Наказ Міністерства освіти і науки України №290 від 01 квітня 2022 року «Методичні рекомендації щодо окремих питань завершення 2021-2022 навчального року». Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-metodichnih-rekomendacij-shodo-okremih-pitan-zavershennya-20212022-navchalnogo-roku>

5. Лист Міністерства освіти і науки України №1/3710-22 від 28 березня 2022 року «Про роботу інклюзивно-ресурсних центрів та організацію освітнього процесу для осіб з особливими освітніми потребами у період воєнного стану». Режим доступу: ukr.osvita.ua/legislation/Ser_osv/86391/

6. Досвід дистанційного навчання учнів з порушеннями слуху (організаційно-ресурсне забезпечення в умовах воєнного часу): збірка тез Всеукраїнського науково-практичного семінару в рамках фестивалю Тижня науки (20 травня 2022 року). Київ: ФОП «Симоненко О.І». Режим доступу: <https://lib.iitta.gov.ua/732008/>

7. Інститут спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України. Офіційний сайт. (2022). Режим доступу: <https://ispukr.org.ua/?p=10576>

REFERENCES

1. Lyst Ministerstva osvity i nauky Ukrainy №1/10258-22 vid 06.09.2022 «Pro orhanizatsiiu osvitnoho protsesu ditei z osoblyvymy osvitnimy potrebamy u 2022/2023 navchalnomu rotsi» [On the organization of the educational process of children with special educational needs in the 2022/2023 academic year]. Retrieved from: <https://mon.gov.ua/storage/app/uploads/public/631/b2d/1e2/631b2d1e2e6de127999170.pdf> [in Ukrainian].

2. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy №979 vid 30 serpnia 2022 roku «Pro vnesennia zmin do postanov Kabinetu Ministriv Ukrainy z pytan diialnosti spetsialnykh zakladiv zahalnoi serednoi osvity» [On Amendments to the Resolutions of the Cabinet of Ministers of Ukraine on the Activities of Special

General Secondary Education Institutions]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/979-2022-%D0%BF#n2> [in Ukrainian].

3. Nakaz Ministerstva osvity i nauky Ukrainy №274 vid 28 bereznia 2022 roku «Pro deiaki pytannia orhanizatsii zdobuttia zahalnoi serednoi osvity ta osvitnoho protsesu v umovakh voiennoho stanu v Ukraini» [On some issues of organizing general secondary education and the educational process under martial law in Ukraine]. Retrieved from: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-deyaki-pitannya-organizaciyi-zdobuttya-zagalnoyi-serednoyi-osviti-ta-osvitnogo-procesu-v-umovah-voyennogo-stanu-v-ukrayini> [in Ukrainian].

4. Nakaz Ministerstva osvity i nauky Ukrainy №290 vid 01 kvitnia 2022 roku «Metodychni rekomendatsii shchodo okremykh pytan zavershennia 2021-2022 navchalnoho roku» [Methodological recommendations regarding certain issues of the completion of the 2021-2022 academic year]. Retrieved from: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-metodichnih-rekomendacij-shodo-okremih-pitan-zavershennya-20212022-navchalnogo-roku> [in Ukrainian].

5. Lyst Ministerstva osvity i nauky Ukrainy №1/3710-22 vid 28 bereznia 2022 roku «Pro robotu inkluzyvno-resursnykh tsentriv ta orhanizatsiiu osvitnoho protsesu dlia osib z osoblyvymy osvitnimy potrebamy u period voiennoho stanu» [On the work of inclusive resource centers and the organization of the educational process for persons with special educational needs during martial law]. Retrieved from: ukr.osvita.ua/legislation/Ser_osv/86391/ [in Ukrainian].

6. Dosvid dystantsiinoho navchannia uchniv z porushenniamy slukhu (orhanizatsiinoresursne zabezpechennia v umovakh voiennoho chasu) [Experience of distance learning of students with hearing impairments (organizational resource support in wartime conditions)]: zbirka tez Vseukrainskoho naukovo-praktychnoho seminaru v ramkakh festyvaliu Tyzhnia nauky (20 travnia 2022 roku). Kyiv: FOP «Symonenko O.I.». Retrieved from: <https://lib.iitta.gov.ua/732008/> [in Ukrainian].

7. Instytut spetsialnoi pedahohiky i psykholohii imeni Mykoly Yarmachenka NAPN Ukrainy [Mykola Yarmachenko Institute of Special Pedagogy and

Psychology of the National Academy of Sciences of Ukraine]. Ofitsiinyi sait. (2022). Retrieved from: <https://ispukr.org.ua/?p=10576> [in Ukrainian].

УДК 376-056

Наталія Савінова,

доктор педагогічних наук, професор

e-mail: sonata16@i.ua

ORCID <https://orcid.org/0000-0003-2617-8221>

Researcher ID

Nataliia Savinova,

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Харківська гуманітарно-педагогічна академія, м. Харків, Україна
вул. Шота Руставелі, 7, Харків, 61000

Kharkiv Humanitarian and Pedagogical Academy, Kharkiv, Ukraine
St. Shota Rustaveli, 7, Kharkiv, 61000

Анастасія Нездатна,

аспірант

e-mail: nezdatnaya@gmail.com

ORCID ID <https://orcid.org/0009-0008-0521-0089>

Researcher ID [rid65459](https://orcid.org/0009-0008-0521-0089)

Anastasiia Nezdalna,

postgraduate

Інститут спеціальної педагогіки та психології імені Миколи Ярмаченка
НАПН України, м. Київ, вул. М. Берлінського, 9, Київ, 04060, Україна

Mykola Yarmachenko Institute of Special Pedagogy and Psychology of the
National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine
St. M.Berlynskoho, 9, Kyiv, 04060, Ukraine

ВПЛИВ ІГРОТЕРАПІЇ НА МОВЛЕННЄВИЙ РОЗВИТОК ДИТИНИ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ В ІСТОРИЧНОМУ ДИСКУРСІ